

UZ »PRAVOPISNE PRIJEDLOGE« POVJERENSTVA ZA HRVATSKI JEZIK
I »ODVOJENO MIŠLJENJE« DRA. MARIJANA STOJKOVIĆA

Stjepan Ivšić

1. Prije svega treba da istaknem, da ja i danas držim, da naš pravopis, koji smo imali do posljednje beogradske reforme, odgovara najbolje osobinama hrvatskoga jezika i da bi dovoljno bilo, da se samo vratimo k svojemu, kako smo to već u Banovini učinili. Svoje sam mišljenje o tome iznio u članku »Etimologija i fonetika u našem pravopisu« (u »Hrv. Jeziku« I, 1938, 3-13).

S istim razlozima, koji se sada spominju za promjenu pravopisa, došao je k meni godine 1937. dr. Sigismund Čajkovac, poslan od predsjednika bivše »Hrvatske seljačke stranke« dra. Vlatka Mačka, nagovarajući me, da bih ja javno istupio za etimološki pravopis. Dr. Vlatko Maček prihvatio je moje protivne razloge, i »Hrvatski Dnevnik«, službeni stranački list, koji je u nekoliko brojeva uveo već pisanje »englezki« i »francuzki«, vratio se opet na staro pisanje. U HSS. bio je poznat kao najžešći protivnik fonetike i najrevniji širitelj etimologije predsjednik »Seljačke Sloge« Rudolf Herceg, koji je htio, da i tada osnovano »Društvo Hrvatski jezik«, uzme za svoj etimološki pravopis. Zaradi toga je po njegovoj želji u isto doba godine 1937. održan i jedan sastanak predstavnika HJ. i predstavnika SS., na koji su došli od HJ. predsjednik dr. Tomo Matić, potpredsjednik dr. Stjepan Ivšić i odbornik dr. Franjo Fancev, od SS. predsjednik Rudolf Herceg i njegov ekspert prof. Izidor Škorjač. Taj se sastanak svršio tako, da je R. Herceg izjavio, da će on sam još za koji mjesec proučiti cijelo pravopisno pitanje, da može drugi put stručno raspravljati, no drugi put se nijesmo sastajali. Za Banovine, kad je za to bilo prilike, SS. nije tražila od Banske Vlasti uvođenje etimološkog pravopisa u škole i urede.

2. Isticanje dra. Marijana Stojkovića, da je fonetski pravopis kod Hrvata samo djelo Vukovo, nije na mjestu. Istina je, da je Vuk u početku pisao etimološki, pa je i svojoj prvu gramatiku »Pismenicu serbskoga jezika« (1814) napisao etimološkim pravopisom, i da je istom u gramatici uz »Rječnik« iz godine 1818., za koji je upotrijebio i »šokačke« rječnike, udesio fonetski pravopis. No fonetsko je pisanje bilo u običaju kod Hrvata od najstarijih vremena. Mjesto mnogih drugih dokaza za to prilažem ovdje u prijepisu jednu pjesmu Dubrovčanina *D. Zlatarića* prema originalnom izdanju njegovih pjesama iz godine 1597., preštampanu u SPH XXI,* u kojem se osim fonet-

* U smrt gospodina Tomka Vodopića

Smrt meni novi plač pripravi i suze,
ka tebe naglo tač, VODOPIĆU, uze,
jer ne imam pokoja, što s tobom *općiti*
ovdi već neću ja, ni te kad viditi;
zač *odkle* vrijedni moj ZLATARIĆ cvijet ode,
ti me sam pri nijednoj *zgoti* vik ne ode,
ni te strah *zdrža* vik, ni družijeh prijazan,
da meni pomoćnik ne budeš noć i dan.
Ti svakom radosti mojom se veseli,
i svakom žalosti bez *himbe* dreseli.
Sa mnom te sved imah. Ćubežliv i viran
biješe mi, tijem se zvah pokojan i miran.
Ali me i ti sad prije reda ostavi,
neka me gorki jad i boles zla davi.

skih primjera, kakvi su označeni u prilogu: *ob- || op-*, *s- || z-*, *stn>sn*, *tc>c*, *dč>č*, *nb>mb*, nalaze i ovakvi: *dk>tk* (slatka 35, rijetke 153), *žk>šk* (tešku 151), *iz->is-* (ishodeći 91, istok 32), *raz->ras-* (rascviljena 37, raspravlja 16), *uz->us-* (uspreda 33, uspomena 125), *ob->op-* (optekal 146.), *zs>s* (rasap 19, raspa 33, rasjekoše 9, rastavi 27), *zš>š* (raširat 95), *žsk>šk* (muški 144), *žst>št* (uboštvo 92, društvo 118), *čb>džb* (srdžba 12.19.27.28.43.79.88.120.130.164 i drugdje), *stn>sn* (usne 87), *stb>zb* (gozbe 15), *zt>st* (uljesti 5), *tč>č* (svečane 42), *dd>d* (devedeset 162), *dt>t* (potičeš 13), fut. *tč>ć* (platićeš 28), *ts>c* (hrvacki 5, bogactvo 8. r. 29) i dr.

Tako su eto pisali u hrvatskoj Ateni u zlatno doba njezine književnosti.

A da je opravdano, da se obaziremo i na njezine književnike, mogao bih se pozvati na Dinka Ranjinu, koji je već godine 1563., u posveti svojih pjesama »knjižniku« Mihlu Menčetiću, rekao osim drugoga i ovo: »slidimo ovi put, u koji srno uljezli s pomoću spijevalac, zašto oni svijem nami *voci* su i *oci* svakoga razuma« (str. VII^b originalnoga izdanja, u SPH XVIII, 4).

Da spomenem još samo nešto iz hrvatske pravopisne tradicije. U najstarijoj hrvatskoj ispravi s otoka Brača iz godine 1185., sačuvanoj u ćirilskom prijepisu iz godine 1250., čitamo ime *Draško* (mjesto *Dražьko*), prema čemu je i poslije u hrvatskoj glagoljskoj ispravi iz godine 1490. *Drašković* (v. Šurmin, Hrv. spom. 9 i 345). Našoj fonetskoj tradiciji odgovara i pisanje *Bošković* (mjesto *Božković*), a da se bosanski kralj *Tvrtko* pisao tako, a ne *Tvrđko*, to zna svatko, tko je imao prilike čitati njegove isprave. Prema tome je jasno, zašto se već odavno u nas spominju *Grupkovići*, *Vlatkovići*, *Latkovići*, pa i *Ratkovići*.

3. Osvrćući se ukratko na našu pravopisnu tradiciju spomenuo je dr. Stojković i M. A. Reljkovića među pristalicama »korienskoga« pisanja. Možda će biti dobro, da se pri toj napomeni dra. Stojkovića zadržim malko dulje. U »Satiru« iz godine 1762. Reljković je više »fonetičar« nego »etimologičar«, pa piše na pr.: *oca* st. 977, *dicu* st. 299, *sveca* st. 678, *očina* st. 980, *dičice* st. 198, *ženidba* st. 1159, *društva* (u Fabuli), fut. *tražiće* st. 124 i dr. Tako i u »Gramatici« iz godine 1767. piše na pr.: *dica* 182, *usne* 409, *godišnje* 390, *općinska* 171, *ritko* 235, *muško* 415, *teško* 238, *težak*, *-ška*, *-ško* 463, *uzak*, *-ska*, *-sko* 463, *mrzak*, *-ska*, *-sko* 458, *Francuska* 393, *ženidba* 387, 431, *društvo* 425, 473, *uvižbati* 182, fut. *oprostičete* 476 i dr. Istom pod starost pošao je i Reljković za pseudoetimolozima, pa je pisao ne samo na pr. *društvo* (v. Djela M. A. Reljkovića u SPH XXIII, 618), nego i *grihsi* 619, *grihšim* 654, *grihšno* 654, *dinše* 629, *duhša* 630, *duhševno* 645, *siromahštvo* 617 i dr., ali ipak *srdžba* (mjesto *srdčba*) 621 i *zadužbinom* 621. Reljkovićevo je novo etimološko pisanje nailazilo na spoticanje u nekih Slavonaca, i zato je sam Reljković našao za potrebno da ga opravda. Evo kako on u »Opomeni pritolmačitelja štociu« uz »Ovčarnicu« (v. Djela str. 553/4) govori: »Ali kada jurve od nikih za rečene uzroke upitan bija od drugačijeg pisanja, nego se gdikojia rič običaje slavon-

Bolim se još dosta *dicom* tvom i lubi,
žalosna ka osta pokle te izgubi.

I toj me usili, da tužno sveđ cvijeju,
rodjače moj mili, *srčani* prijateju.

a ne ka druga čes: jer si ti u slavi
koju kraj od nebes izōranim pripravi.

(Iz »Pjesni u smrt od razlicijeh«, štamp. u Mlecima 1597., str. 94^d; preštamp. u SPH XXI, 155)

ski izgovarati, najdo, da je od potrebe da se očitujem . . . Na pitanje dakle, zašto ja pišem: *vođen* . . . , *teško, sladko, pitje, ušši* etc., – zašto ne pišem, kako se običaje govoriti: *vođen* . . . , *teško, slatko, piće, uši* etc., ja sam odgovorio, da valja najpri gledati koren riči, od kuda je ona izišla, pak onako pisati . . . Jerbo se ne govori: *ja vodim* . . . , nego *ja vođim*, dakle *vođen*, a nije *vođen* . . . *Teško* dohodi od riči *težak*, *sladko* od *sladak* . . . Najposli ne govori nitko: *daj mi pići*, nego *daj mi piti*; zašto bi indi zvalo se *piće*, a ne *pitje*? I tako, tko ima *ušši* za slušanje, nek sluša, jerbo *uho* jest za slušanje, ali *uši* jesu druge, koje i čovika i živinu kine, i jedna ovakova *uš* najdraže pribiva za *uššima*.« Takvih pseudoetimologa kao Reljković bilo je i više za naše opće dekadanse u 18. na 19. stoljeće, a bilo ih je i u drugih naroda. Uza sve to, Reljković, kako sam baš ja u svojoj studiji o akcentu u njegovoj Gramatici (v. »Rad« 194) pokazao, ostaje vrijedan izvor za dublje poznavanje hrvatskoga jezika.

4. Tko se još danas kao dr. Stojković zadržava na nazivu »govedarski« i »govedarština« za fonetski pravopis, taj bi morao nazvati istim imenom i latinsko pisanje kao *scripsi scriptum* prema *scribo, attraho* mjesto *ad-traho, tactum* (mjesto *tagtum*) prema *tango, scissum* (mjesto *scidsum*) prema *scindo* i dr. Kad je dr. Stojković među protivnicima »govedara« spomenuo i neka manje poznata imena, nije smio za današnje prilike prešutjeti ime *pravaša* Vjekoslava Klaića, koji se u »Viencu« g. 1889. javio kao branitelj »govedara«.

Naši mnogi stari pisci baš zato, što nijesu bili »govedari«, nego obrazovani ljudi, koji su poznavali i druge jezike, napose latinski jezik, mogli su onako pisati, kako su pisali. Tako je na pr. prevodilac latinskoga djela »Bogoljubna razmišljanja svrhu muke Isuskrstove . . .« iz godine 1641. mogao bez straha napisati *na hrptu* (gospodinovu) prema *hrbat* onako, kako je i u latinskom jeziku pisao *scriptum* prema *scribo*. Što su naši stari pisali najčešće *ispuniti, istok, rastati se, rasuti, ustati, uskrs* i dr., tome nije bio uzrok samo »govedarski« izgovor, nego je kod mnogih takvo pisanje izlazilo iz *književne glagoljaške tradicije*, jer su se takve riječi u glagoljici *samo tako* pisale. Ovaj su momenat pri rasuđivanju našega pravopisa svi dosad propustili.

Opće raspoioženje za etimološki pravopis nije onakvo, kakvo bi izlazilo iz prikazivanja dra. Stojkovića. Ja bar ne znam ni jednoga od naših dosadašnjih zagrebačkih književnika, koji bi bio protiv pravopisa, kojim je »Matica Hrvatska« izdavala svoje knjige, i kojega se drži i naš književni prvak dr. Mile Budak. Naprotiv, s kojim sam god hrvatskim književnikom dosad govorio o našem jeziku i pravopisu, svaki me je molio, da bih svojim ugledom branio dosadašnje naše pisanje.

5. Prije nego prijedem na same »Prijedloge«, reći ću još nešto u svezi s *temeljnim* načelima hrvatskoga pravopisa. Hrvatski je jezik najblagoglasniji slavenski jezik, on je uopće jedan između najblagoglasnijih poznatih jezika; u njemu nema riječi, kakve su na pr. polj. *brzmieć*, rus. *mgla*, njem. *Angst, ernstlich* i dr. Za to se za nj ne može preporučiti ni jedan pravopis, koji bi zatirao to njegovo obilježje. Ako na pr. njemački jezik po svojem osobitom izgovoru podnosi skup suglasnika *stb* u riječi *kostbar*, hrvatski jezik ne podnosi nikako takoga skupa, pa je zato pisanje *gostba* ili *vješība* sasvim protivno biću našega jezika, kojemu odgovara samo pisanje *gozba* ili *vježba*, zbog čega smo već u Zlatarića (1597) našli *gozba* i u Reljkovića (1767) *uvižbati*.

Naše pisanje *gozba* odgovara temeljnom načelu svakoga racionalnoga pravopisa, po kojemu se piše *samo ono*, što ima svoju *funkcionalnu* vrijednost. Po tome je načelu opravdano, što na pr. Rusi pišu u gen. *otca* prema nom. *otec*, jer oni doista i izgovaraju skup *tc*, kako su nekad i Poljaci govorili *oćec* – gen. *oćca*, mjesto čega govore danas *oj-*

ca (i nom. *ojčec*, pisano *ojciec*) kao mi *nojca* mjesto *noćca*. U hrvatskom jeziku *t* ispred *č* nema *nikakve funkcionalne vrijednosti*. Po našem izgovoru od *tc*, koje predstavlja skup *ts*, mora ostati samo *ts*, t.j. *c*, jer mi nigdje ne podnosimo dva jednaka suglasnika. Zato i nalazimo već od početka našega pisanja primjere kao: *oci, srce, očev, srčan* i dr. Kad bi drukčije bilo, onda bismo pisali i na pr. *pritcha* mjesto *priča*, jer ta imenica postaje od glagola *pritaknuti*. Danas samo stručnjaci znadu, da bi po etimologiji trebalo pisati i *kadca* mjesto *kaca*, da je *kadca* deminutiv prema *kad* 'kada' i da bi prema tome u gen. pl. trebalo da govorimo »*kādācā*« mjesto *kācā*. Većina Hrvata ne zna ni to, da bi trebalo pisati i *putce* mjesto *puce*, i da je *puce* deminutiv prema *puto*.

Budući da u našem jeziku nema nigdje udvojenih suglasnika, treba da pišemo samo *potaći* (a ne *pod-taći*), *odijeliti* (a ne *od-dijeliti*), premda Rusi pišu *otdělít'*, ali oni zato i izgovaraju *oddělít'* (sa dva *d*). Kao što ne pišemo *russki* (Rusi pišu *russkij*) tako ne smijemo pisati ni *bezzakonje, izsjeći, razsuti, razširiti, uzstati* i dr.

Velika je pogreška onih, koji misle, da bismo mi svoj pravopis morali udešavati *obazirući se i na strance*, pa na pr. zbog njih pisati: to sam dobio od *otca*, zaboravljajući, da bi i pri takome pisanju trebalo svakoga stranca poučiti, da *otca* treba izgovoriti *oca /bez t/*. Nijedan narod nije dosad stvarao svoj pravopis s takvim obzirima. Dosad nijednome Nijemcu nije palo na pamet, da na pr. zbog oblika; *denken, ich denke*, preporuči i pisanje: *ich dakte* mjesto *dachte*, habe *gedakt* mjesto *gedacht*, ili *bragte* mjesto *brachte* i *gebragt* mjesto *gebracht* prema *bringen*, obazirući se pri tome na pr. na Talijana, Francuza ili Engleza, koji nemaju njemačkoga glasa *ch*. Kad bi trebalo da se na strance obaziremo, onda bi trebalo da se prije svega obaziremo na sebe same, pa bi onda s obzirom na naše čakavce i kajkavce, koji govore *listje*, trebalo da svi i pišemo *listje* mjesto *lišće*. Jednako bismo iz istih obzira morali pisati i instr. *kostju* mjesto *košču*, ili *kosću* od *kost* prema *smrcu* od *smrt*. Ili bismo iz obzira za jasnoćom prema komparativu *ljući* od *ljut* morali pisati i *česći /mjesto češći/* od *čest* ili pridjev *guščji /mjesto guščji/* od *guska* prema *štući* od *štuka*. Tko mora naučiti, da na pr. od *mačka* glasi pridjev *mačji /mjesto maččji/*, od *guska* *guščji*, od *Bog Božji* i t.d., taj će naučiti i lakše promjene kakva je na pr. pl. *oci* mjesto *otci* ili demin. *vrapčić* mjesto *vrabčić*.

U svjetlu racionalnom pravopisu treba *da se i pišu glasovi, koji se izgovaraju*. Prema tome sasvim u redu, što mi prema *cvijeće* (od *cvijetje*) ne pišemo samo *lišće* (od *listje*), nego *lišće*, kao i *košču*, a ne *kosću*. Jednako je dobro, što prema *pijesak - pijeska* pišemo *pješčan*, a ne *pjesčan*, premda je nekad bilo *пѣсчанъ*, t.j. *s-č*, bez asimilacije *š-č*. Mislim, da se nitko neće protiviti ni pisanju *ubruščić* (demin. od *ubrusac*) mjesto *ubrusčić*, a kad pišemo *ubruščić*, onda ćemo smjeti pisati i na pr. *obraščić* mjesto *obrazčić*. Ako pak pišemo *pješčan*, (a ne *pjesčan*), *ubruščić* (a ne *ubrusčić*) i *obraščić* (a ne *obrazčić*), onda ćemo pisati i na pr. *ščepati* mjesto *s-čepati*, *iščupati* mjesto *iz-čupati*, jer ni u jednom slučaju ispred *č* ne govorimo ni *s* ni *z*, nego samo *š*. Prema tome, našem izgovoru ne odgovara ni pisanje *bezčutan*, koje treba da okrenemo u *beščutan*.

Sad ću kažu, kako stoje prijedlozi Povjerenstva prema ovdje istaknutim pravopisnim načelima: 1) da se ono, što nema nikakve funkcionalne vrijednosti, i ne piše, 2) da se glas, koji se doista govori, i piše.

7. U skladu s načelom pod 1), Povjerenstvo predlaže, da se svagdje, gdje bi se sastala dva jednaka suglasnika, piše samo jedan, dakle da se piše na pr.:

bezub mj. *bezzub*, *bezakonje* mj. *bezzakonje*, ali i *isjeći* mj. *izsjeći*, *raširiti* mj. *razširiti*, *ražalostiti* mj. *razžalostiti*. Dr. Stojković naprotiv traži nedosljedno *razširiti* i *ražalostiti* uz *bezakonje* i *isjeći*.

U skladu s načelom pod 1), Povjerenstvo predlaže i pisanje *potaći* mj. *podtaći* i *odijeliti* mj. *oddijeliti*, a jednako i:

ski mj. *sski* i *zski*,
ški mj. *šski* i *žski*,
stvo mj. *sstvo* i *zstvo*,
štvo mj. *šstvo* i *žstvo*,

na pr. *ruski*, *engleski*, *siromaški*, *muški*, *englestvo*, *siromaštvo*, *društvo*.

U skladu je s načelom pod 1) i to, što Povjerenstvo predlaže *štvo* mjesto *čtvo* u skupu *čstvo* (na pr. *junaštvo* mjesto *junačtvo* od *junačstvo*), jer se u skupu *čtvo*, koji je sastavljen od *tštvo* sastaju na blizu dva *t*, gdje se u današnjem štokavskom govoru *svagda* izvršuje disimilacija, t.j. jedno *t* uklanja. Ta je disimilacija u štokavskom govoru vrlo stara, pa bismo, da je nema, morali još danas govoriti i pisati i na pr. *čto* (prema *č-ega*, *č-emu*, *č-im*) mjesto *što* ili *počten* (prema *počitati*, *časť*) mj. *pošten*. S time se slaže i predloženo pisanje *šč* mj. *čc* (= *tšts*) u primjerima kao *srdašće* mj. *srdačće*.

U skladu s načelom pod 1), Povjerenstvo predlaže, da se piše i *sl* (na pr. *rastlina*) mj. *stl*, *šlj* (u primjerima kao *prorašljika*) mj. *stlj*, *sn* (na pr. *usna* i u Zlatarića) mj. *stn*, *šnj* (na pr. *vršnjak*) mj. *stnj*, *šn* (na pr. *sveučilišni*) mj. *štn*, *šnj* (na pr. *godišnji*) mj. *štnj*. Jednako i *sm* (na pr. *usmen*) mj. *stm* i *šm* (na pr. *tišma*) mj. *štm*. Da u tim skupovima ispada *t*, to dokazuju primjeri kao *usna* s gen. pl. *usana*. Kad bismo doista govorili i pisali *ustna*, onda bi trebalo da govorimo gen. pl. *ustana*, ali danas tako nitko ne govori, a pisanje kao *godišnji* obično je i u onih, koji hoće da pišu etimološki.

U skladu s načelom pod 1), Povjerenstvo predlaže *sn* mj. *stn*, *zn* mj. *zdn* i *žn* mj. *ždn* i u pridjevima kao *časna* prema *častan*, *pozna* prema »*pozdan*«, *nužan* prema *nuždan*. Da takvo pisanje odgovara našem govoru od najstarijih vremena, dokazuju osim navedenih potvrda iz Zlatarića i mnogobrojne druge. Tako već u spomenutoj bračkoj ispravi iz godine 1250. nalazimo *česnik* (mj. *čestnik*) u značenju »particeps«, a *časnik* (mjesto *častnik*) čitamo u Mon. croat. 287 iz godine 1586 (u Mažuranićevim »Prinosima« ima jedna potvrda za *časnik* iz jedne frankopanske isprave već iz godine 1436). Da se u hrvatskom jeziku od najstarijih vremena govorilo samo *sn* i *zn* mjesto *stn* i *zdn*, dokazuju i primjeri kao *lasan* i *prazan*, gdje samo stručnjaci mogu znati, da je stariji oblik *lastan* i *prazdan* (prema tome Rusi i danas pišu *prazdnjy* prema staroslov. *prazdънь*). Dr. Stojković hoće, da se u ovakvim primjerima piše *t* i *d*, dakle da se piše na pr. *častno* i *nuždno*.

U skladu s načelom pod 1), Povjerenstvo predlaže pisanje *zb* (na pr. *gozba*) mjesto *stb* i *žb* (na pr. *vježba*) mjesto *štb*.

U skladu s načelom pod 1), Povjerenstvo predlaže izostavljanje suglasnika *t* i *d* ispred *c* i *č* u riječima kao *djetca*, *putce*, *srdce*, *otčev*, *otčinstvo*, *svetčan*, *pritča*, *sirotče*, *plitčina*, *govedče*, *slobodština*, *gladčati* i dr.

No protivno načelu pod 1), Povjerenstvo predlaže, da se *t* i *d* ostavlja ispred *c* i *č* u deklinaciji imenica kao *otac-otca* – vok. *otče*, *sudac-sudca-sudca*. Po tome predlaže i pisanje *-štc-* u *vješta* od *vještac*. Zašto se pisanje kao *otca*, *sudca* i *vješta* protivi načelu pod 1), rekao sam naprijed.

Koliko bi se prema Povjerenstvu pisalo i *stk* i *zdk* u primjerima kao *listka* i *grozdka*, griješili bismo protiv načela pod 1), jer hrvatski jezik ne podnosi skupa *stk*, kako to pokazuje i riječ *kocka* od nekadašnje *kostьka*, ili dijalektičko *sklo*, *cklo* uz književno *staklo* od nekadašnjega *st̑klo* (od *stьklo*).

Za se stoje primjeri sa *dc*, *dč*, gdje *d* pripada prefiksu kao u glagolu *odcijepiti* i *podčiniti*, ili u složenoj imenici kao *nadcestar*, gdje se pisanje *dc* i *dč* može ostaviti.

8. Da sad kažem, kako »Prijedlozi« Povjerenstva stoje prema načelu pod 2), po kome treba da se glas, koji se doista govori, i piše.

Od toga načela Povjerenstvo je u nekim slučajima odstupilo.

U skladu s načelom pod 2), Povjerenstvo predlaže pisanje *dršće* mjesto *drhće* (od *drhtati*), dakako i *lišće*, *košću*, *guščji*, *češći* i dr. No protiv toga načela, Povjerenstvo predlaže *bezčutan* (mj. *beščutan*) i *razčistiti* (mj. *raščistiti*), gdje po takome pisanju pred *bezzvučnim palatalnim č* i *č* ostavljamo *zvučni sibilant z* mjesto govorenog *bezzvučnog palatalnog š*, koje je sasvim različito od slučajeva kao na pr. *bezkućnik* (mj. fon. *beskućnik*) ili *razkopati* (mj. fon. *raskopati*), gdje ispred *bezzvučnoga k* i u govoru *ostaje istovrstan suglasnik*, t.j. *sibilant*, gubeći samo *zvučnost*.

Tako smo napokon došli do asimilacije suglasnika po *zvučnosti*, do pojave, u kojoj bismo jedino, po mojem mišljenju, mogli bez veće štete zadovoljiti želju, da naš pravopis ne bude toliko fonetski, koliko je danas.

Povjerenstvo predlaže, da se latinski prefiksi *ab*, *ob*, *sub*, i *ad* ostavljaju bez asimilacije, t.j. da pišemo na pr. *absolutan*, *obscen*, *substancija*, *subtilan*, *adhezija* i dr. Taj bi se prijedlog mogao primiti. Znamo, da se ti prefiksi u samom latinskom jeziku u mnogo slučaja, asimiliraju, na pr. *apello* (od *ad-pello*), *offendo* (od *ob-fendo*), *oppono* (od *ob-pono*), *suppleo* (od *sub-pleo*) i dr. Mi ćemo dakako u tim slučajima pisati samo jedan suglasnik, dakle na pr. *apelacija*, *ofenziva*, *opozicija*, *suplement* i dr.

Povjerenstvo predlaže, da se i *naši* prefiksi ne izjednačuju po *zvučnosti*, dakle da pišemo samo: *ob-* (na pr. *obseg* mj. *opseg*); *-nad-*, *od-*, *pod-*, *pred-* (na pr. *nadpis*, *odpis*, *podpis*, *predpotopni*); *-bez-*, *iz-*, *raz-*, *uz-* (na pr. *bezkonačan*, *izkopati*, *razkopati*, *uzkrnuti*).

S obzirom na našu pravopisnu tradiciju mogli bismo primiti prijedlog Povjerenstva samo djelomice, i to tako, da bez promjene ostaju prefiksi *ob-*, *nad-*, *od-*, *pod-* i *pred*, pa bismo prema toj tradiciji mogli pisati na pr. *obtok*, ali *istok* (a ne *iztok*), kako pišemo na pr. *mazi* (a ne *mazi*) uz glagol *mazati* i imenicu *maz*. U pridjevu *opći* i u izvedenoj imenici *općina* ne možemo pisati *ob-*, jer nam se *opći* otelo analizi u prefiksi *ob-* i nastavak *-ći* (ispor. *domaći*). To je za nas gotova cjelovita riječ kao i *zdrav*, koju danas ne možemo razglobiti u *s-drav* (od **сѣ-dorъ*).

Prefiks *s-* izuzima Povjerenstvo između ostalih prefiksa, koji se mogu mijenjati po *zvučnosti*, pa predlaže, da se mijenja gdje treba u *z*, t.j. da pišemo na pr. *zbirka* i *zbor* prema *sabrati*, *zdušno* prema *s dušom* i dr. To je Povjerenstvo učinilo valjda zato, što je na velikom području hrvatskoga jezika, osobito u kajkavskom dijalektu, nestalo samostalnog prijedloga *s*, mjesto čega se govori samo *z* (na pr. kaj. *z ocem*, *z materom*, *z rukom* i dr., pa na pr. i *zebrati se* mj. *sabrati*, *zломити* uz *sloga*).

Razumije se, da bi onima, koji govore na pr. *z ocem*, bilo neobično, kad bi trebalo da se priviknu pisati *sbor*, *sgoda* (i *nesgoda*), *sbilja*, *sbude se* i dr. Prema tome bi se prijedlog Povjerenstva, da se prefiks *s-* piše *z-* ispred *zvučnoga* mogao primiti i u etimološkom pravopisu, kakav predlaže Povjerenstvo.

Od asimilacije po *zvučnosti* izuzima Povjerenstvo *zvučne suglasnike b, d, g, z, ž, d*, u deklinaciji imenica s nominativom sg. na *-ac -ak*, kakve su na pr. *vrabca-vrabac*, *pregrad-ka: pregrad-ak*, *ubog-ci: ubog-ac*, *dolaz-ka: dolaz-ak*, *bezbož-ci: bezbož-ac*, *omed-ka: omed-ak*.

Spomenuo sam već, da Povjerenstvo sastavlja u takim imenicama *t* i *d* ispred *c* i *č*, pa prema tome predlaže i pisanje *sud-ca*: *sud-ac*. Rekao sam, da je pisanje *otca* (mj. fon. *oca*) protiv načela pod 1), pa bi protiv njega bilo i pisanje *sutca* (mj. fon. *suca*). Prijedlog Povjerenstva mogao bi se u toj točki, izuzevši imenice na *-dac*, primiti.

Od asimilacije po zvučnosti izuzima Povjerenstvo i zvučni suglasnik *b* ispred nastavka (sufiksa) *-ski*, *-stvo*, *-sti* u primjerima kao: *robski* i *robstvo* prema *rob*, *grebsti* prema *greb-em*. Da ćemo i unapredak pisati samo *gospodski* i *gospodstvo*, to ne treba ni isticati, a naprijed je već spomenuto, da Povjerenstvo opravdano predlaže pisanje *muški* (a ne *mužki* ili *mužski*), *mnoštvo* (a ne *množtvo* ili *množstvo*). Svoje mišljenje o pisanju *robski*, *robstvo* i *grebsti*, reći ću malo dalje.

Od asimilacije po zvučnosti izuzima Povjerenstvo i suglasnik *d* ispred nastavka *-ca* u riječi *žedca* i *č* ispred nastavka *-ba* u riječima kao *svjedočba*.

Kako riječi kao *žedca* inače nema, ne bi zbog nje same trebalo ni raspravljati, hoćemo li je pisati tako ili fonetski *žečca* (*žejca*), no na pisanje imenica na *-čba* kao *svjedočba* treba da se osvrnem. Povjerenstvo je za sve ostale slučaje postavilo pravilo, da se s obzirom na asimilaciju po zvučnosti pišu prema izgovoru, na pr. *vrapčji*, *vrapčić*, *obraščić*, *šipka*, *zipka*, *nepce*, *klupko*, *ropkinja*, *Francuskinja*, *sluškinja*, *nerotkinja*, *svadba* i dr. Za Povjerenstvo je pri tom bio odlučan izgovor pojedine *gotove* riječi u nominativu sg. kao temeljnom padežu, jer se isti izgovor javlja kroza sve padeže izuzevši genitiv pl. u nekih imenicama. To se načelo može lako primiti za imenice kao *vrapčić*, *obraščić*, *ropkinja*, *Francuskinja*, *sluškinja*, *nerotkinja* i sl., gdje se prema *p, s, š, t* u tim riječima ni u jednom padežu ne može pojaviti *b, z, ž, d*. To načelo pristaje i za imenice kao *šipka*, *zipka*, *svadba*, *klupko*, *nepce* i sl., u kojih se u genitivu pl. može doduše javiti t.zv. nepostojano *a*, ali je inače izgovor tih riječi u nominativu sg. i u ostalim padežima toliko u našoj svijesti jak, da se prenosi i u genitiv pl., pa se govori na pr. pet *šipaka* (a ne *šibaka*). Nitko danas osim jezikoslovaca i ne misli, da je *šipka zlata* u svezi sa *šiba*, jer je naš današnji deminutiv *šibica*, ali se i on ondje, gdje ta riječ znači »žigica«, prestaje već osjećati u tome svome prvom značenju. Imenica *zipka* zbog svoga takoga izgovora gubi svezu s glagolom *zibati*, pa se govori i *zivka* i s metatezom *zikva* kako je i nekadašnja *kolěbьka* zbog izgovora *kolijepka* okrenuto u *kolijevka*, pa danas nitko osim jezikoslovaca i ne misli, da je *kolijevka* istoga korijena s glagolom *kolebati* (*se*). Tako se i *klupko* piše od starine tako (vrlo rijetko *klubko*), pa se zato govori i *klufko* (u Bosni) i *kiuvko* (u C. Gori), a malo ih ima, koji bi znali, da po našoj gramatici treba reći: pet *klubaka*, (a ne *klupaka*). Tako je i izgovor *svadba* u našoj svijesti potisnuo svezu sa *svat*, pa bi zato danas mogao tkogod, samo filološki umujući, načiniti genitiv pl. *svataba* (kao i gen. pl. *ustana* mj. *usana* ili *kadaca* mj. *kaca*). Koliko je u našoj svijesti pri imenici *svadba* potisnuta sveza sa *svat*, pokazuje i ista ruska riječ *svadьba*, u kojoj je meko *t* (pisano *ть*) okrenuto u meko *d* (pisano *дь*), koje je onda zavučeno i u pridjev *svadebnyj* (a ne *svatebnyj*). Danas je samo knjiški gen. pl. *križaka* od *kriška* ili gen. pl. *mrežaka* od *mreška* kao i *ženitaba* od *ženidba*. Zbog svega toga mislim, da Povjerenstvo nije dosljedno postupalo, što je imenice na *-čba* izlučilo iz primjera, u kojima se vrši asimilacija po zvučnosti. Naši pisci izuzimali su riječi na *-čba* od asimilacije najviše zato, što neki nijesu znali napisati zvučno *č*, onako kako prosti kajkavci ne znaju napisati svoj izgovor imenice *mozak*, koju oni govore sa zvučnim *c*, t. j. *modžek-modzga*. Gen. pl. kao *svjedočaba* knjiški je kao i *ženitaba*, pa bi zato, da se izvrši dosljedno postavljeno načelo, trebalo da se asimilacija po zvučnosti dopusti i u imenicama na *-čba*.

Naprijed sam spomenuo, da Zlatarić (1597) piše samo *srdžba* (a ne: *srdčba*), a Reljković »etimologičar« *srdžba* (mjesto *srdčba*). Po istom načelu trebalo bi da se i u *-bski* i *-bstvo* dopusti asimilacija, jer se pri pisanju *ropski* i *ropstvo* ni u jednom padežu ne može više pojaviti *b*, kako se ne pojavljuje ni u imenici *ropkinja*. Naprotiv, u glagola kao *grebsti* mogli bismo dopustiti ostanak *b* uzimajući infinitiv samo kao jedan oblik prema ostalima, u kojima ostaje korijensko *b*.

Našoj pravopisnoj tradiciji odgovara prijedlog Povjerenstva, po kojem se asimilacija po zvučnosti vrši i u deklinaciji pridjeva, prema čemu bismo pisali na pr. *gipka-gipko*; *gibak*, *slatka-slatko*: *sladak*, *mrška-mrsko*: *mrzak*, *teška-teško*: *težak*, a razumije se i u komparativu *gipkiji* i u izvedenim riječima kao *gipkoća*, *slatkoća*, *teškoća*, *otešćati* i dr. Tko hoće, da se piše na pr. *šipka* (mj. *šibka*), ne griješi postavljajući pravilo, da se piše i na pr. *gipka šipka*, kad se *p* u *gipka* ne pojavljuje ni u jednom padežu kao *b*.

Završetak. Pošto sam ovako kratko razmotrio pravopisne prijedloge Povjerenstva, ne nalazeći za potrebno da se pri tom više obazrem i na slabo obrazloženo »Odvojeno mišljenje« dra. Stojkovića, koji se poziva i na različne nestručnjake, kakav je bio u ovim pitanjima i sam Kuhač, ja bih, s obzirom na objavljene već odredbe o našem pravopisu, mogao Ministarstvu nastave predložiti ovo: neka se zadrži naš sadašnji pravopis, kojim je Matica Hrvatska izdavala svoje knjige, s tom promjenom, da se u pisanju ne izvršuje asimilacija po zvučnosti u ovim slučajima:

- 1) u prefiksima *ob-*, *nad-*, *od-*, *pod-*, *pred-*,
- 2) u deklinaciji imenica muškoga roda s nastavkom *-la/c*, *-la/k*, *-la/t*,
- 3) ispred infinitivnog *-sti*.

Ovakva bi se promjena mogla složiti s našom fonetskom pravopisnom tradicijom od najstarijih vremena, koja se neopravdano prikazuje kao Vukovo djelo. Ona ne bi činila jačega jaza između našega književnoga stvaranja za posljednjih 50 godina, niti bi bila na veću smetnju najljepšem svojstvu hrvatskoga jezika, njegovoj blagoglasnosti.

Ja sam ovdje iznio svoje mišljenje po svojem najdubljem uvjerenju, a bez ičije uvrede, misleći da samijem reći, da sam u ovim pitanjima baš ja najpozvaniji da govorim, i to ne samo zato, što sam profesor slavenske filologije, nego i iz ovih razloga: 1) što sam već u Beogradu i u gimnazije hrvatski jezik zavolio jače od svega i počeo ga već tada proučavati, 2) što sam dosad proučio po samim originalima preko tisuću hrvatskih jezičnih spomenika, i 3) što sam radi istraživanja hrvatskoga jezika na njegovim izvorima obišao toliko hrvatskih sela, koliko nije nijedan Hrvat prije mene, i što tako upravo fonetiku hrvatskoga jezika u sva tri njegova dijalekta poznajem bolje od ikoga.

U Zagrebu, 20. veljače 1942.

rektor:
Prof. Dr. Stj. Ivšić, v.r.

S gornjim izlaganjima slažu se:

Dr. Dragutin Boranić
Dr. T. Matić
Dr. Blaž Jurišić

Zagreb, 4. ožujka 1942.